

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Paskutiniosios Valdemaro Kukulo knygos

2012-03-09

ŽURNALAS: METAI

TEMA: Poezija

AUTORIUS: Viktorija Daujotytė

DATA: 2012-03

Paskutiniosios Valdemaro Kukulo knygos

Viktorija Daujotytė

Kad baigė dvi poezijos knygas, Valdas prasitarė dar 2010 metų pavasarį, tiesiog taip ir pasakė: *baigiau*. Dabar tos knygos ir išėjo – balto ir juodo viršelio (dailininkė Jūratė Juozėnienė) „Homo liber“ leidykloje (1), tamsiąją su atskambingu rasotu šviesos lapu (dailininkas Romas Orantas) išleido Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla (2). Retas kolegiškas susitelkimas, paryškinęs *poezijos leidėjo* figūrą, su asmeninės atsakomybės ženklais palydimuosiuose abiejų poezijos knygų žodžiuose.

Knygos *po mirties*, lyg koks apdovanojimas, pasiekęs per vėlai. Bet ar poezijai kada per vėlai? Ar kada per anksti? Juk pirmąją savo knygą „Augimo nerimas“ Valdemaras Kukulius išleido aštuoniolikos, nedažnas atvejis aniems laikams, baigiantis praėjusio amžiaus aštuntajam dešimtmečiui. Po ketverių metų – 1982 – baigė žurnalistikos studijas Vilniaus universitete; buvo pusiau lituanistas, lankęs lituanistų seminarus, literatų būrelį, vadovaujamą Marcelijaus Martinaičio. Debiutas ryškus, jaunas pasaulis leidžiasi sueiliuojamas laisvais, *melodingais ketureiliais*, kaip pastebėta Vytauto Kubiliaus. Tačiau dar universiteto filologinėj aplinkoj jau suabejota eilėraščio skambiu lengvumu. Nors kas treji metai išleistose knygose esminio lūžio neįvyko, buvo tiesiog geras poetas. Lūžio knyga laikyčiau „Aštuonis gėlus vakarus“ (1999); egzistencinės temos, neatskiriamos nuo socialinių pajautų, šioje knygoje sugulė į laisvus ir savitus ritminius derinius, atvirus gyvenimui ir mirčiai; teisinga, kad šis rinkinys įvertintas pačių rašytojų premija; gal tai ir aukščiausias V. Kukulo įvertinimas. Gavo dar ir Jotvingių premiją (už rinktinę „Mūsų šitie dangūs“, išėjusią 2009-aisiais).

Netikėto pavadinimo eilėraščių rinkinys – „Judas taipogi danguj“ (2006); *neteiktina* jungtis (reiktų *taip pat*) greičiausiai stilistiškai svarbi. Priartėjo prie pamatinių arba paskutiniųjų žmogaus klausimų, jungėsi į didžiųjų žmonijos kultūros tekstų atvertą problemiką, galėjo judėti tarp Sokrato ir Biblijos. Visi didieji žmogaus pasakojimai – ir su juodu mirties ženklu. Stovėti po juo, kalbėti ir kalbėtis su mirtim ir mirties

akivaizdoje reikia moralinės drąsos ir ištvermės. Bet taip pat ir egoizmo, specifinės jo formos, būdingos menininkams. Ir jautrios prigimties vaikams; gal Valdas ir nenustoję justis savyje išskaudinto vaiko, gal norėjo ir apie tai pasakyti rašydamas vaikams. Nuo knygos „Judas taipogi danguj“ įsuko į *nihilizmo* kelią: filosofijos, bet pirmiausia poetinės jausenos.

Dirbo kaip žurnalistas, reiškėsi kaip geros estetiškos klausos kritikas. Vaisinga vidiniam brendimui buvo bičiulystė su Vaidotu Dauniu. Itin greitai įgijo lietuvių poetinės tradicijos, jos šakų ir atšakų jutimą. Galėjo lengvai, nors labiau tik iš savo pozicijų, apibūdinti vieno ar kito poeto vietą, slinktis ir poslinkius. Kiekvienas ir naujai pasirodęs vardas galėjo būti į poezijos tradiciją įrašytas, įstatytas. Jei vieta atsiranda, jei kažkas priverstas pasislinkti, poetas yra. Eseištikos knyga „Eilėraščio namai“ (1992) – viena gyviausių to laiko kritikos knygų – įtvirtino savitą mintį, kad eilėraščiai pirmiausia yra būsenos, dar iki tekstų, bet ir juose.

„Didžiadvasių žodžių eros pabaiga“ (2004) – kritikos straipsnių rinkinys; manė šia knyga kyląs lyg ir prieš tēkmę, kadangi aktualioji kritika atrodė nueinanti į praeitį. Sunku su šia mintim ginčytis ar įrodinėti priešingai, juk ir jo paties poezija nebuvo rimčiau analizuota; išskirčiau nebent Nidos Gaidauskienės recenziją apie juodąją Judo knygą. Kritika, kaip ir kitos humanistikos sritys, išlieka tiek, kiek išlieka *aktuali*, žadinanti mintis, aiškinanti mūsų pasaulį ir mūsų gyvenimą. Daug kas iš to, ką paskutiniaisiais metais, daugiausia „Nemune“, rašė V. Kukulas, bent jau dabar tebeatrodo gyva, persmelkta vientiso mąstymo, netikėtų klausimų, į kuriuos jis gal norėjo kreipti ir savo poezijos kritikus. Vienoje paskutiniųjų apžvalgų („Astronominiai skaičiai iš nulio“) klausė, ar galima kalbėti apie poeziją už žmogaus vidinio pasaulio ir jo komplikacijų ribų, o jei ne, tai „kodėl niekas niekada neprabilo apie žmogaus sampratą vieno ar kito laikotarpio poetinėje kūryboje, vieno ar kito autoriaus lyrikoje“? Gal ir bylota, bet, jo požiūriu, nepakankamai. Kaip kritikui V. Kukulai reikėjo didesnės erdvės, didesnės distancijos, kad tarsi galima būtų išgirsti *anos pusės* gausmą. Bet galėjo ir knibinėti prie eilėraščio, turėjo iliuzijų Pauliaus Širvio eilėraščių ir jų parašymo aplinkybių analize pademonstruoti ir intelektualines šio autoriaus galimybes. Mąstydamas plėtė rašytojo sąvoką; rašantis yra matantis toliau ir daugiau negu tik atskiras tekstas. Ypač rašytojas, esantis abiejose pusėse, – ir literatūros, ir jos kritikos – kaip ir pats V. Kukulas. Plačiau žvelgiant, jis buvo dar ir visuomenės kritikas, savo rizika ir atsakomybe bandęs struktūrinti dabartinio socialinio ir politinio gyvenimo prasmybes ir beprasmybes, jų tarpusavio sąsajas, aštraus žvilgsnio, neprisitaikantis, bandęs (skurdaus gyvenimo sąskaita) išlikti nepriklausomas. Šiuo požiūriu jis buvo Viktoro Katiliaus, Algirdo Juliaus Greimo, Vytauto Kavolio, iš dalies ir Tomo Venclovos pusėj. Bet visada rasdavo argumentų Justino Marcinkevičiaus reikšmei, svarbai. Alfonsą Maldonį, Algimantą Baltakį, Juozą Macevičių laikė draugais. P. Širvys, apie kurį atkakliai rašė, tai nutoldamas, tai priartėdamas, liko aukštajame siekiamybių horizonte. Lemties brolis – Algirdas Verba.

Savo kartoj (penkiasdešimtųjų gimimo) buvo ir liko jauniausias, gal ir atskiriausias. Niekad neįjutė amžiaus skirtumo, ribų. Eilėraštyje „Saulėlydis mano giesmė“, suteikęs raktą ir knygai, poetiškai apibendrinta: „Niekad / Nebuęs jaunas niekad nebūsiu / Ir senas. Amžinas būsiu / Kaip paskutinis dienos spindulys.“ Greičiausiai į šią eilutę paskyrimu *Valdui* rinkinyje „Atsisveikinimas“ (2006) reagavo J. Macevičius: „Tik spindulys? O gal sproginimas? / Ar aidas nebūtis gūdas? / O jeigu kažkieno likimas /

Tikrai nuo to kažkur suduš?“

Kiek įmanoma sąžiningo (sau pačiam ir kitiems) mąstymo ir pedantiškos jo raiškos žmogus buvo V. Kukulas, labai smulkaus, labai suspausto, braukomo, taisomo rašto, neišlaisvinto. Iškalbrios rankos rašto faksimilės. Knygų dailininkai, jaučiantys besibaigiančią rankos rašto erą, mėgo rankraščius panaudoti Valdo knygose. Rankraščiai kaip grafikos lakštai.

Paskutiniųjų V. Kukulo knygų akivaizdoje dar prisimintinas „Didžiadvasių žodžių eros pabaigos“ „Pratarmės“ klausimas: „Ką menininkui reiškia buvimas beveik visada jam priešiškoje visuomenėje ir ką visuomenei reiškia joje gyvenančio menininko aktyvumas?“ Autoriaus nuomone, „į pirmąją klausimą atsakyti turbūt visada sunkiausia, nes jis individualiausias, užtat visų „politikuojančių“ menininkų santykis su santvarka, kad ir kokia ji būtų, visada be išlygų konfliktiškas.“ Šiuo požiūriu V. Kukulas, *politikuojantis menininkas*, mąstė priešingai negu V. Kubilius, siekęs rašytojų išipareigojimų tautai ir visuomenei. Už minties aštrumą mėgo, vertino Arvydą Šliogerį, *Laisvojo šaulio* metaforą taikiusiam ir V. Kavoliui. Liberali laikysena, atsisakymas siaurai angažuotis kaip aukštesnio laipsnio angažavimasis kultūrai, kūrybai, netgi tautai ir kalbai. Lietuvių kultūrai yra svarbu išlaikyti šią nepriklausomą liniją. Tikrai argumentuotai į ją įrašydamas V. Katilių (ir papildydamas A. J. Greimo – V. Kavolio gretą), savo galvosena, laikysena, vertinimais šion tradicijon turėtų įsirašyti ir pats V. Kukulas.

Išskirtinis bruožas – buvimas su literatūra ir joje, įdėmus skaitymas; ypač poezijos, permąstymas. Dalyvavimas jaunujų literatų likimuose. Kritika, kartais ir be gailesčio. Mirusiųjų literatūros žmonių liūdėjimas ir lydėjimas – su koku giliu įsiklausymu rašyta apie V. Daunį, Raimondą Jonutį, A. Verbą, Danutę Paulauskaitę, Eleną Mezginaitę... Buvo giliai įėjęs į likimą, į jo dūžius, ištikusius, tad galimai ir ištiksiančius: „Telefonas zulintų tris savaites, / Jei būčiau miręs.“ Tragiškųjų gyvenimų permąstymai išgilino jo paties likimo skaudžiausias rieves. Atsiremdavo į garbę, į *garbės kodeksus*, į ištikimybę. Kažko itin skaudaus neatleido Sigitui Gedai, nesusitaikė. Įžvelgė *galantiško aristokrato* dramą chamijoje (Jonui Graičiūnui dedikuotas „Jis grūmodavo man“). Itin jautriai jautė savo paties susikurtą literatūros bendruomenę – gyvus, bet gal dar labiau mirusius. Atrodo, kad tik V. Kukulo poetinėje visatoje natūraliai beskamba tokios eilutės:

Paskambinti į Antakalnį, į kapines,

Kur mano skambučio jau laukia Ramonas,

Šimkus ir jaunas Gavelis, kur skambina

Vaičiūnaitė ir Miliauskaitė man mano

Nesamais telefonais. Esu aš tarp jų,

Ir jie kalbasi su manim tarsi smuklėj pigioj.

„Paskambinti į Antakalnį...“

Į tik keliais štrichais atgaivinamą V. Kukulo kontekstą dar reiktų įrašyti asmens sudėtingumą, bent kelias prieštarų dermes: geranoriškumą ir aštrumą, tvarkingumą ir jaunystės bohemiškumą, palikusį sunkių pėdsakų kūne, laisvės branginimą ir begalinį prierašumą, ištikimybę tiems, kuriuos mylėjo, bendrą pasaulio mąstymą ir Kupiškio krašto matymą, savo prigimtinės šeimos degradacijos jutimą ir, nepaisant visko, prisirišimą prie jos. Buvo gabus, imlus, *geros galvos*, bet prigimtinių galimybių nesaugojo, manė, kad tos pačios prigimties yra ir pasmerktas. Knygoje „Saulėlydis mano giesmė“ yra įrašyta ir juodų asmeninių linijų: „Aš pats nieko neatspindžiu. Danguje / Atsispindi patys – ir girtuoklystė / Tėvo, ir amžina bejėgystė / Motinos“ („Mane liudija kitas...“). Ir įrašyta dedikacija Deimantei, žmonai: tarp skaudumo („Mylėti tą, kuri nemyli, yra / Daugiau, negu mylėti tą, kuri myli / Tave“) ir tarp nedalijamos ištikimybės: „Ir žvaigždės žino, kad niekad / Neišduosiu tavęs, mylimoji.“ Gilios šaknies eilėraštis, neištraukiamas.

Kartais pasiduodavo tai lyg užprogramuotai bejėgystei, bet ir grūmėsi iš paskutiniųjų, kruvinais kojų padais (odos liga) eidamas savo būtinąjį kelią. Knygos žmogus, sukaupęs didelę profesionalo biblioteką, pirkęs knygas iš paskutiniųjų grašių. Kasdien ejęs pirkti spaudos, gyvenimo paliudijimų, kad ir iškreiptų.

Slenkstis – dar palygint šviesiam penkiasdešimtmečiui – rinktinė „Mūsų šitie dangūs“ (2009). Asmeniniai argumentai poezijos tipologijai – toks yra šios rinktinės struktūros principas. Rinktinė sudaryta pagal poetinio išgyvenimo koncentrus. Chronologija sumaišyta, vėlesni eilėraščiai (pagal vidinius sąskambius, bet ir pagal silabotonišką ar verlibrą) atėjo į pradžia, ankstesni nukeliavo į knygos gilumą. Į šią tipologiją reikia labai įsigilinti, iš pirmo skaitymo ji neatsiveria. Kelias itin įdomus; ar išgyvenimas-būsena poeto yra prisimenamas ir eilėraštis tarsi gražinamas prie psichinių šaknų, ar išgyvenimo branduolys lieka eilėraštyje ir pagal jį tekstas prisiglaudžia prie jam artimų. V. Kukulo eilėraštis atrodo užbaigtas ir pasitraukęs; gal tuo autoriui ir įdomus, kad prie jo nebegalima grįžti, dingusi yra būsena, eilėraščių išauginusi. Bet būsena prisimenama, gali būti atskirai brangi, jei eilėraštis ir silpnėsnis. Poetas negali atsitraukti nuo savo dvasios, savo patirties istorijos. Fenomenologiniam požiūriui į literatūrą paties poeto rinktinės sudarymo būdu pristatyta poetinio išgyvenimo tipologija gali tapti svarbia medžiaga. Poetinis išgyvenimas kas kita negu žanrai, bet ir jų tipologija įvairi: nuo lyrinio eilėraščio, dainos iki baladės, nuo jos iki poemos. Kaip metaforiniai eilėraščio tipai figūruoja *gėlas vakaras* (ciklas „Aštuoni gėli vakarai“) ir *atminimas*; tai taškai, kur žanriniai apribai ir išgyvenimo-būsenos linijos sutampa.

Būtų sąžininga iš paskutiniųjų V. Kukulo poezijos rinkinių nors ir labai bendrai bandyti atsakyti į jo paties klausimą apie žmogaus sampratą. Bet apie ją negalima kalbėti kaip apie tik *dabar* atsiradusią, o ir aprėpti sunku. Gal ir dėl to, kad autorius dar labai arti. Galiausiai tai esminis klausimas, jei poeziją suprantame ne tik kaip žaidimą, kad ir aukščiausios estetiškos prabos, bet ir kaip mąstymą, kurio pagrindinės linijos driekiasi patirties horizontu. Iš čia – ir iš už aštriausios patyrimo briaunos prasideda *kažkas kita*, kas verčia suklusti; eilėraštis tarsi *užaina už akių* einančiam, žino ar tik nujaučia, spėja ar ir perspėja: „Tau liko gyventi vos metai. / Ir tai nepilni, ir joks užkalbėjimas / Jau nepadės įveikti save“ („Pro svetimus žodžius vos matyti“). Ta nuotrauka knygoje – dvylikamečio berniuko prie virtuvinio stalo, apdengto cerata, su knygom ir užrašų knygučiu, tas žvilgsnis, ta *geležinė lova* už jo – *apleistumas*, kuris neišnyks, ir vaikas tai *jau* žino. Bet ir nuo knygų nepasitrauks. Nuo poezijos: „O ir viską, kas andai Vilnius, /

Sukūrė poezija. Net svetimkalbė“ („Iš didžiulės nemeilės šis miestas...“).

Kodėl knyga pavadinta „Saulėlydis mano giesmė“; taip gražiai, taip poetiškai, taip egzistenciškai, kad koks nors originalumas netenka prasmės. Valentinas Sventickas įžangos žodyje „Kas perkelta“ pavadinimo genezei suteikia žinių ar tik spėjimų. Po A. Maldonio mirties išėjusi jo knyga „Už saulėlydžio“; Valdas konsultavo parengimą, rašė įvadą. Bet juolab galėjo jausti, kad *saulėlydis* tam sykiui lyg užimtas. Balio Sruogos „Saulėleidžio giesmės“, žinoma, jau toli, bet atgarsis likęs. Saulėlydžio poezija gausi, ir ryšys su giesme irgi palyginti dažnas. Bet V. Kukulas tiesiog jautė, kad *saulėlydis* ir jam yra kodas, kodas jo giesmės. *Pirmojo* knygos eilėraščio, pradedančio skyrių „Visareginčios liūdesio akys“. *Visareginčios akys* vėl grąžina prie Vinco Mykoliaičio-Putino, prie jo chrestomatinio eilėraščio „Tarp dviejų aušrų“: „Iš žvilgančių bokštų veizi visareginčios akys...“ Neabejotinai V. Kukulai tai žinoma, kaip žinoma ir saulėlydžio poetinė topografija. Jis įžengia ten, kur jau būta didžiųjų sielų. Tarsi jų artumoje ir akivaizdoje ištaria: „Saulėlydis mano giesmė / Paskutinė.“ Perkelia paskutinį žodį, nutolina, bet ir išryškina, parašo didžiąja raide, ir frazė yra kita nei išlygintas pavadinimas. Jau yra gerai suvokęs *perkėlimų, jungčių, atskirimų, variacijų*, o ypač *pakartojimų* prasmę. *Giesmės* turi išlaikyti jei ne balsaus giedojimo, tai bent tyliai giedančios sąmonės išpūdį. V. Kukulo principas: lyg ir giedama, įsiklausius į paslaptį, į gyvybę, lyg ir nešama tą paslaptį giedojimu, bet staiga gerklė lyg užgniaužiama: „Paslaptis / Taipogi perregima ir perrėkiama, / Todėl jos nėra. Yra tik jos nešėjai.“ Tyliai pasirodęs sąskambis: Donaldo Kajoko *buvėjas*, V. Kukulo *nešėjas*... Poetų vaidmenys – visai pažemėj. O melodija tegirdėti pačiame marių dugne. „Vadinasi, / Niekam ir niekada. Amen“ („Mirtiškąs grožis“). Ir todėl pritildyta giesmė jau *kalbėjimas*, aiškios ištartys. Šešiaeiliai nerimuotų eilučių posmai, triskiemeniai ir mišrieji metrai palankūs kalbėjimui, iš vidaus paslankūs. Kalbėjimas įgilinamas ritmo valios, sąskambių, kreipimo kažko nepasiekiamo linkui – galbūt tik miego, didžiosios malonės:

Miegosit giliai, kiek leidžia

Giliai miegoti dangus ir žemė,

Kurioje kraunasi dangaus mėlynumo

Miegas. Miegosit ilgai.

Tiek, kiek ilgai leidžia miegoti

Miego žiedai, žydintys toli nuo savęs.

„Dievas yra vyšnia...“

Tamsu yra pasauly: „Užkaboriuos tamsos įėjimo / Ieško į vidų mažas mažytis / Žmogus“ („Pačiam netekties pakrašty...). Eilėraštis lyg priešinasi tai beviltybei, lengvina pabaigos eilutę: „Žmogus. Tuo didesnis, kad mažas.“ Bet lengvinimas per lengvas. Pozicija: *išsaugoti, apsaugoti*, bet gilumoj – neviltis. Ekleziasto pakartojimas: „Vien tik ūkanų ūkanos“, nors eilėraščio pradžia ir bandoma priešintis: „Ne ūkanų ūkanos, o klaidų klaidos...“ Rašančios sąmonės išsirašymai, *persirašymai*; poezijoje tai veikia tik ypatingais atvejais, kai kūryba ir egzistencija jau yra surišta į neatmezgamą

mazgą:

Apie mane kaip apie tą kaštoną,

Iš savo palaukės išėjusį kiton

Palaukėn, nebus dainuojama.

Nebus dainos apie ąžuolą,

Išėjusį ginti tėvynės į drebulės

Tėviškę. Nieko nebus. Kojų

Liga vadins visi mano sėslumą.

„Aš kaip tas medis...“

Falsifikacijos problema – skaudus sielos atsitrenkimas į sufalsifikuotą gyvenimą. Bandytas didinti tikrovės dozę (lyg nebeveiksmingų narkotikų), bet ir didinimas ima veikti kaip falsifikacija. Netikėtas eilėraštis „Nemenčinės plentuėjau“ – *neinančio* tekstas, *nėjusio*. kažkas kita – kitas veiksmas, kitos intencijos. Lyg *lydėjimo* – mirusio, o gal nusižudžiusio(ios). Stipri išvidinė kalbos pynė, keleriopi mazgai: sintaksės (pirmiausia), fonikos, prasminių perėmimų; labiau *perėmimų* negu *perkėlimų*. Gal kartu, neatskiriamai: „Nemačiau / Niekuomet žalesnio, vešlesnio / Plento. Plento linkui to krūmo.“ *To krūmo* išsiskleidimas plento, savižudybės, kalbos numanomuose kontekstuose: „Einu, plaukiu / Nemenčinės plentu vienas, / Lenkiamas svetimo gyvenimo.“ *Ilgas eilėraštis*, Valdas galėjo, mokėjo rašyti ilgus eilėraščius, bet ne linijinio pasakojimo, o *išsiskleidimo*; pirma iš centro (dažniausiai metaforos), o paskui ir iš pakraščių.

Saulėlydžio knygoj daug *ėjimo*, *einančio*. Poezija atiduoda, ko netekta, bet tik perkeltine prasme: „Einu / Ten, kurėjau: po kojomis girgžda / Kaulai vienatvės ir vienaties / Kremzlės, bet aš einu, ir saulė / Šviečia man virš galvos, palikusi / Vietą man mirties karalystėje“ („To tai jau nesulauksit“). Iš čia galima justti tą amžiną *šviesotamsos* žaismą, knygoje labai prisiartintą tamsiąją pusę, „šviesos neįmanomoje aklybėje“ („Augalai po perkūnijos žydi“). Ir *saulėtekis* negali atsverti *saulėlydžio*: „Saulėtekis susemia visą tamsą / Nakties, ir raudonis jos net kraujuoja“ („Augalai po perkūnijos žydi“). Metafora iš eufonijos resursų, neišsemiamų. Bet ir iš būties tamsos, neįveikiamos ir saulėtekio.

V. Kukulius nėra metaforų poetas, bet jų yra ryškių ir išpūdingų, *taktilinių* – labiausiai: „Kai glostai, lelijos ir rožės / Išauga tiesiog iš pirštų, iš kraujo / Tekėjimo“; „Traukė šaknį naktis iš kančios“ („Su viršūnių sodinimu grįžo...“); „Sausa saulės anglis, kuri / Degina kojas, bet eiti reikia“ („Jei Dievas yra...“). Dar iš *šalčio*, *sniego*, *ledo*, *ledėjimo*: „Šalčio šviesa skaidri užlieja / Ir sustingdo ilgai kelionei“ („Nugara šiaurėn ir šiaurėn“); „Užteks / Menkiausios pėdos baltame / Sniege, ir gyvybės stebuklo / Kaip nebūta. Visai lyg nebuvo“ („Jei Dievas yra...“).

Kad ir kaip dominuotų mirtis, tamsa, vienatvė, vis dėlto knygos ašis – kūryba, poezija,

poetas. Kūryba persmelkia mirtį, tamsą, vienatvę. Išskyla ir pridengta – ir eilėraštyje su tėvo vaizdiniu („Išvežčiau į kalnus“) galiausiai kalbama apie poezijos tėvystę: „Kopia / Pasiramstydamas ramentais į savo / Vienatvę visų numylėtas poetas / Ir nežino, kad negrįžimas jau jo.“ Ir gal pagrindinis tos temos eilėraštis – „Poezija knygos viršeliais?“ Poezija ne iš knygos, ne skaitovo balsu, ne iš televizoriaus ekrano. „Poezija manyje yra didžiausia / Poezijos falsifikacija“ – ir savotiška išvada, suderinti su šviesos plyšiu tamsoje ir tamsos brūkšniu šviesoje: „Taigi / Gyvas negyvame ir negyvas / Gyvame. Ir tai yra poezija.“ Taip, pajuntame silogizmo šaltį – ir ne kartą. Bet tokia yra knygos programa – gyvenimo lygčių sprendimas, *narstymas*, jau žinant paradoksalią išlygą: „jei mirčiau, / Pasakyčiau visą tiesą apie save ir pasaulį“ („Neprašau nieko“). Su nuoskaudos, kartėlio drumzlėm sąmonės dugne, su išdidumo doze: „Neprašau nieko: many pačiame / Yra visi akademikai, kardinolai, / Laureatai poetai.“ Kaip tikras, graudus aukštaitis, V. Kukulius yra pakartojęs perkeistą Antano Strazdo skundą: „Pasaulis mane žeidžia“ („Neprašau nieko“). Žeidžia *minia*, jos akli nuosprendžiai. Bet ką apie tai begalima pasakyti po Sokrato. Sokratu ir pasakoma: „Sokrato mirtis gali juoktis / Iš gyvenimo“ („Tūkstantinė minia“). Pabrėžtinai – Sokratas, ne Platonas. Ir knygoje „Antausis sienai“: „Grįžtu / Jų piešinio linija, savo urvo / ieškodamas. Savo Sokrato olos“ („Mes žinom...“).

Sokratas po tūkstančių metų tebetiekia galimybę būti tiems, kurių sąmonės neišsemia jų gyvenamas gyvenimas, kurie *mato*; mato ir pačią nuobodžiausią kasdienybę kaip *kažko* atspindį, ženklą. „Reklaminis veidas susinaikina / Tą pačią reklamos sekundę“ („Blogio reklamos metai“) – ir tai, kaip neatrodytų paradoksalu, – yra viltis; viltis, kad tą pačią sekundę pasimato *kitas* veidas. Neperdėta sakyti, kad poetinė nykstančios civilizacijos sociologija (ar filosofija) V. Kukulius buvo tame pačiame kelyje, kuriuo eidamas A. Šliogeris sukūrė „Niekį ir Esmą“, atrado *blyksnį*, Valdo iš šviesos perverstą į tamsą: „Blyksnis tamsos / Nušviečia visą gyvenimą“ („Iššokame iš iščių mirties“).

Prasmės redukuojamos, galiausiai ir gamta nebeteikia nusiramino, nebepapildo grožio versmių: turėtų augti rugiai, o slėnis kaip apversto pragaro stogas („Keista: rugiai turėtų augti...“). Galiausiai „viskas, kas žydi, težydi tik mirčiai...“ („Pumpurais, bet ne purpuru skleidžiasi“). Pažeista vaikystė: „Jau vaikystėje suvartotas visas / Būsimas gyvenimas“ („Laimingi vaikai, išprieivartauti...“); „Koncentracijos stovyklose auga / Mano ir tavo vaikai“ („Medėja vaikų darželyje“).

Baladinė jausena, prigimtinė, panašiai kaip Jono Strielkūno, bet nebūtinai kažkas žanrui specifiško. „Devynių lyrinių baladžių“ ciklas turėtų priklausyti svarbiesiems V. Kukulius pasiekimams. Galima daryti prielaidą, kad jos sumuoja *saulėlydžio knygos* pasaulėvoką, jau įgyjančią ir apokaliptinių bruožų. „Dar viena nuopuolio baladė“: žemė, žmonės, miestai, laikas „negalėjo pakelti savo svorio. Vis smuko ir smuko.“ Skaudi „Pasakos variacija“, užbaigianti knygoje išbarstytus tautosakos atgarsius: *nebuvo, nėra*. Henriko Radausko patikrinimas pasaka nebegalioja, nors kitos baladės pavadinimu dar ir ištariama „Pasaka yra pasaka“:

Nevedė mėnuo saulūžės, netekėjo

Saulūžė už mėnesio, nes nebuvo

Pirmo pavasarėlio. O, tas paskutinysis

Mūsų pavasaris vandeny virš galvos!

Pavasaris nebūty virš visos atminties,

Šviečiant vien vakarinei. Aušrinei mirus.

„Pasakos variacija“

Mitinės giesmės, pasaulis, kuriuo nebuvo patikėta. Jonas Biliūnas ir Maironis yra to paties tautosakos pasaulio dalyviai – gamtinių galių turėtojai, jie tebėra, bet žmonės nuo jų toli: „ aukštai, ant kalno, / Švietė Biliūno žvaigždė, o žemai, pakalnėj, / Šniokštė Maironis. Bet žmonės buvo toli.“

Išmanančio, kas yra knygos struktūra, pabaigos akcentas – beje, kaip rodo greta esanti rankraščio faksimilė, ankstesnis už pradžią, – „Nutekėjimas laimės ir laimės“ (su Žemaitės nujaučiama žyme, nors ir nebūtinai): „Pabandysiu rašyt apie saulėlydžius / Taip, lyg niekad nebūčiau jų matęs, lyg niekad / Nesimaudęs juose.“ Paskutinės eilutės kirtis – *ir viskas* – lyg intonacinis glaudimasis prie A. Maldonio, Vlodo Šimkaus. Prie savo gyvenimo galutinio tikslo-netikslo: „Tikėjimas laimės, tekėjimas laimės, ir viskas...“ Galiausiai juk knygą užbaigia ne tas, kuris ją parašo.

Tikėtina, kad „Saulėlydis mano giesmė“ pirmesnė už „Antausį sienai“; lyg ir užbaigta, bet dar siuntusi signalų apie neužbaigtumą. Ir ne todėl, kad liko neišdėtu, nesudėtu eilėraščių (kelios linijos tiesiog prasitęsia), bet kad *likosi* kažkas esmingai svarbu, nepasakyta, neišsakyta. Neišsemtos *būsenos*. *Nuobodis, nuobodulybė, nuobodybė* – nuo Baudelaire'o ir gal iki V. Mykoliaičio-Putino („Alkanas nuobodis sielą apnuogino“) lietuvių poezijai atpažįstamas *splinas*.

Egzistencinio pasipriešinimo, netgi savotiško keršto ar neapykantos (jų sanpynos Liūnės Sutemos „Vendetoje“): „Antausis sienai, antausis / Akmeniui, antausis laikui...“ Atrodo, kad čia sakoma pozicinė mintis, bet gali būti ir taip, kad eilėraščių pradėjo fonika, poetinė fonetika, o gilyn nuvedė sintaksė, galiausiai iškėlus *ėjimo prieš srovę* temą. Jausmas, kad už šio eilėraščio matyti Just. Marcinkevičiaus „Siena“, joje suformuota pasipriešinimo neįveikiamumui pozicija. Netgi „rašymas / Eilėraščių, kurie niekad nieko / Neišgelbėjo, neišganė...“ lieka arti Just. Marcinkevičiaus „Žodžio soneto“: „Daina nepasiremsi kaip lazda. / Eilėraščiu pasaulio nesutversi.“ Gal ir plačiau ta linija – iki Birutės Baltrušaitytės: *eilėraštis neišgydė, nesugrąžino...* Kūryba yra žmogiškai bejėgė.

Sienos knygoje pasirodžiusiai neapykantai priešinami jos ryšio su meile variantai: „Akmens ant akmens neliks, / Bet išliks neapykanta“; „Neapykanta mintanti meilė tikra / Kaip vanduo“; „Akmens ant akmens neliks, / Tačiau kerštas išliks, o ypač / Kerštas mylinčių, ergo, mylėjusių“, – frazės iš eilėraščio „Akmens ant akmens neliks“. Lotyniškas įterpinys ergo ženklina silogistinį minties kelią, bandymą jei ne išspręsti painiąsias gyvenimo lygtis, tai dėl jų apsispręsti. Sugrąžinimo pėdsakas tekstuose – su ryškiom asmeninio intonavimo žymėmis: „Įdomiausia, kad ir savo užrašus / Apie save imu revizuoti“ („Kažkas neprašytas papasakojo...“). *Revizija greta ergo, vadinas*. Sprendinių ryškėjimas – kaip galutinių ištarmių: „Man nieko / Iš to nesančio laiko nereikia“ („Laikas žiūri į žemę“); „Civilizacija yra žolė“ („Mūsų ateitis vien žolė“); „Meilės nėra, gal tiktai / Begalinis tikėjimas meile“ („Tas, kuris ne šalia...“); „Kelio nėra

iš namų, vadinasi, nėra / Ir pačių namų“ („Guli pavargusios knygos“); „Mano paties akių amžinas rūkas“ („Važiuoju link Nemuno“). Galiausiai – lyg iš juodųjų pranašysčių knygų:

Šaka neišsprogs, ir stiebai

Neišleis atžalų, ir nieko nebus:

Dievas mirė ir neprisikels,

Žemė mirė ir nebesisuks

Apie saulę ir mus, ir tie mes

Nebegrįšim, nes nėra kur sugrįžti.

„Šaka, bet lapija neišsprogs“

Iš apokaliptinių vaizdinių, sutelktų ir Friedriko Nietzsche's, jau sunku išskelti naujumo žiežirbą. Pakartota *Dievo mirtis* nebėra veiksminga. Bet V. Kukulo ir nedomina nei naujumas, nei koks netikėtumas. Gal jau nuo knygos „Judas taipogi danguj“ jis tarsi nebedalyvauja poezijoje kaip procese. Tik kažkokioje ypatingoje poezijos bendrybėje, bendrystėje, arti filosofijos, kultūros kaip žmogiškųjų galimybių ir negalimybių mąstymo. Ši gija *sienos* knygoje paryškėjusi; rašoma ant linijų tų, kurie jokio rašto nepaliko (Sokrato, Jėzaus), rašoma girdint Ekleziastą, Baudelaire'ą, Nietzsche'ę, netikėtai – ir Paulį Celaną, *kalbos grotas*, jaustas XX a. pirmosios pusės modernių Europos poetų, skaudžiais padais lytint ir *bevaisę žemę*. Bet didžiausias solidarumas, net pereinant į *niekieno žemę*, išlieka su gimtąja literatūra. Yra tau tavo literatūra, kuri leidžia pasisveikinti ir atsisveikinti. Yra tau J. Biliūnas ir Pranas Vaičaitis, tad gali sakyti: „Gyvenimo / Mano saulutė jau leidžias, / Bet šešėlių nesukuria saulė“ („Į debesį saulė“), yra „Paskenduolė“, tame pačiame eilėraštyje prasitęsianti tokiois eilutėmis: „Elegijų vėjas / Švelniai šiurena ežero ajerus, / Kuriuose su Veronika nusiskandinom.“ Yra Maironis, leidžiantis pradėti eilėrašį „Išsisupus plačiai...“; bet gražusis anapestas jau sutrikdytas kito epochos ir kitos sąmonės ritmo: „Išsisupus plačiai, bet parbloškia / Plokštumoj ta vilnis mano plokščią / Nebuvimą.“ Suardyta jūros stichija – suniekinta, pajūryje – *skutai ir skeveldros*. Jungtis, kad suskambėtų ir išnyktų.

Yra Julius Janonis, vieną kartą išsprendęs gyvenimo ir mirties lygtį. Iš filosofinio, mąstomojo flango V. Kukulas „Antausyje sienai“ yra pasisukęs į šį poetą, jauną mirtininką, ištarusį *sveikas, gyvenime*. Pakartoja šią, atrodo, nepakartojamą ištartį: „Sveikas, gyvenime! Sveikina / Mirštantysis tave!“ Bet kaip nebėra jausenų Maironio jūros galingosios, guodžiančiosios stichijos, taip nebeįmanomas ir tragiškai gražus atsisveikinančiojo gestas, tad jis išskleidžiamas jau kito horizonto akiratyje: „Viskas / Vien tik dulkės ir amžių migla. Sveikas, / Mano buvęs gyvenime! Ir jau sudie.“ Taip, ir V. Mykoliaičio-Putino atgarsis, jo filosofinis *tarpas*: „Sudie, gyvenime!“ ir *Ave vita!* V. Kukulas tarpą naikina.

J. Janonis V. Kukulo poezijoje yra prasidėjęs seniai, gal pačioje jaunystėje; sunku pasakyti, kada parašytas eilėraštis „Aš be galo norėjau...“, bet prasidėjęs tikrai ne paskutiniaisiais gyvenimo metais. Puiki rimuota silabotonika (taip rašė tik J.

Strielkūnas), toks alsavimas visais plaučiais:

Aš be galo norėjau numirti, kol jaunas,

Kol sveikatos numirti turiu dar, kol kraunas

Ir mirtis, ir gyvybė. Ir stiebas kol liaunas,

Jos abi privalėjo užlūžti drauge.

Ir toliau transformuotomis posmų anaforomis: „Aš labai nenorėjau pažemint gyvybės...“, „Nenorėjau mirties nei ižesti, nei skaudint...“ Sąlytis tarp retesnės silabotonikos, grynujų ir mišriųjų jos metru, ir pagrindinį plotą užimančio verlibro. *Žodis* ir *sakinys* yra svarbieji V. Kukulo instrumentai. Sakinio lankstumas, laužymo, perkėlimo, nukėlimo galimybės. Laisvė posmo apimtimi, *posmo sintaksės* galimumai. *Išskirstyti* tai, ką galima būtų sujungti ir kitais posmo pavidalais, bet ir *negalima*. Verlibro poetas, atnaujintų jo galimybių pasakyti, ištarti, sužaisti tašku kaip akcento galimybe.

Ar galima apibendrinti šį skaudų rašymą ir ne mažiau skaudų skaitymą, šį pasiryžimą *taip ir palikti*. *Taip ir palikti* – kaip paskutiniojo „Antausio sienai“ eilėraščio pradžioj:

Na ir kas? Perskaičiau viską, ką perskaiyt privalėjau,

Parašiau, ką parašyti norėjau. Nukrausčiau apšnerkštą stalą.

Uždangščiau langus. Na ir kas? Norėjau būti teisėju.

Netapau. Norėjau būt poetu. Netapau. O jei ir tapau, ne iki galo.

Ar tikrai nieko iš to? „Nieko iš to, bet tiesą žinoti geriau, – sako Jonauskas.“ Eilutę, kuri jau *davė* atsakymą, galima pakartoti. Bet ar poetas, ryžęsis tamsos poezijai, galiausiai iš tiesų paneigė dieviškąją arba poetiškąją išmintį, mums gal aiškiausiai išsakytą Jurgio Baltrušaičio: *yra kibirkštėlė šviesos ir tamsoje...* Ne, nepaneigė, nors ir esmingai sukeitė sandus vietomis; kad ir cituoto eilėraščio paskutinėje eilutėje: „Ir visur liudijau pragarą, kalbėdamas apie dievišką gėrį.“

Tamsos byloje neapeinamas eilėraštis „Juodo paveikslo šviesa juoda“. Nujaučiama, kad jis rašomas girdint (atsimenant, reflektuojant) Juditą Vaičiūnaitę, jos eilėraščių ir knygą „Seno paveikslo šviesa“ (1998). Poetė, rašiusi ir aiškiai žinomos mirties akivaizdoje, bet priešais *šviesą*. V. Kukulo *šviesa juoda* – oksimoronas, neišardoma priešara ir neišardoma jungtis. Galia: „Juodo paveikslo šviesa juoda / Rašo pati, nes yra neaprašoma.“ Juodos šviesos įdegimas žvake. Žvakės simbolinimas. Ir galiausiai – *šviesos prasiskverbimas* – „net pro mirtį“:

Žvakė yra tik simbolis motinos,

Slepiamas po pagalve, slepiamas

Nuo mokyklos direktoriaus, maldaknygė,

Virtūsi plėnėmis, giesmynas,

Virtęs degėšiais, ir seno paveikslo

Šviesa, prasiskverbianti net pro mirtį.

---

(1) Valdemaras Kukulas. Antausis sienai. – Vilnius: Homo liber, 2011. – 124 p.

(2) Valdemaras Kukulas. Saulėlydis mano giesmė. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2011. – 174 p.